

УДК 378.147:785

О.В. Плотницька,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**Психолого-педагогічні основи художньо-творчого розвитку особистості
майбутнього вчителя**

У статті розглядаються психолого-педагогічні основи художньо-творчого розвитку особистості та перспективні підходи до інтеграції педагогічної і художньої діяльності майбутнього вчителя.

У ході інтеграційних процесів в освіті протягом двох останніх десятиріч прослідковується характерна тенденція до посилення інноваційності у сфері підготовки нової генерації педагогічних кадрів. Провідним напрямом розбудови національної системи освіти в Україні є розвиток особистості як найвищої цінності суспільства. Такий підхід потребує розкриття творчого потенціалу кожної людини в будь-якій сфері діяльності, розуміння важливості художньо-творчого розвитку особистості в цілому, оскільки сучасний етап розвитку педагогічної науки і практики характеризується закономірним підвищенням вимог до професійної підготовки вчителя.

Необхідним компонентом фахового становлення майбутніх учителів визнано не тільки ґрунтовні і багатогранні знання, досконалі педагогічні вміння, розвинені педагогічні здібності, а й розвинені інтелектуальні, творчі якості особистості. Сьогодні стає очевидним, що завдання творчого розвитку майбутнього вчителя, стимулювання у нього потреби самовираження, розвитку власного “Я” не можна забезпечити традиційними програмно-інструктивними технологіями. Розвиток цих якостей потребує конструювання специфічних педагогічних ситуацій, у створенні яких важливе місце належить мистецтву.

Суть, зміст мистецтва полягає у реакції митця на життєві проблеми, ради розв’язання яких і існує цей феномен. Твори мистецтва допомагають усвідомлювати ставлення до будь яких явищ життя, у процесі спілкування

«творець - твір мистецтва - глядач» відбувається і передача знань наступним поколінням і формування традиції ставлення. Інших шляхів не існує, оскільки таке ставлення завжди поєднує почуття і знання, а подібна єдність можлива лише у мистецтві, в його образній, емоційній формі пізнання. Формули, схеми, навіть найкращі, не можуть передати почуття їх творця. Отже, суть мистецтва можна визначити як морально-естетичну позицію часу, суспільства, виражену особистістю художника в творах мистецтва.

Сприйняття лише професійної інформації, без акцента на пізнанні суті мистецтва, призводить до формування особистості, що не усвідомлює себе, як спадкоємця емоційно-морального, соціального досвіду мистецтва. Мова мистецтва - це образна будова, через яку митець виражає, а глядач сприймає зміст твору. Оскільки мова мистецтва містить не просто зображувальні засоби, а ґрунтується на цілій системі, структурі, методах використання цих засобів. Саме творчість допомагає проникнути у суть мистецтва, злитися з його мовою і вилитися в живий твір мистецтва. Розвинені художньо-творчі здібності необхідні і при створенні твору мистецтва, і при його сприйманні. Саме тому в процесі роботи з творами мистецтва художньо-творчий розвиток особистості майбутнього вчителя відіграє значну роль.

Феномен творчості та проблема художньо-творчого розвитку особистості розглядається у працях науковців В.Барко, І.Волкова, І.Гадалової, С.Левіна, Т.Сущенко, В.Сухомлинського, В.Томашевського. Роль психологічних і фізіологічних факторів творчості та уяви визначали О.Бакушинський, Л.Виготський, В.Зінченко, В.Кузін, Л.Леонтьєв, К.Платонов, Я.Пономарьов, С.Раппопорт, О.Рубінштейн. Роль мистецтва як потужного засобу розвитку творчих здібностей, образного мислення, естетичної свідомості людини розкрито у працях Р.Арнхейма, Л.Когана, В.Кудіна, Б.Ліхачова, Г.Шевченко.

У психологічному словнику творчість визначається, як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних або духовних цінностей. Педагогічний словник визначає творчість як свідому, активну діяльність

людини, спрямовану на пізнання та перетворення дійсності, створення нових, оригінальних, ніколи раніше не існуючих предметів, витворів тощо з метою вдосконалення матеріального та духовного життя суспільства. Проаналізувавши різні визначення феномену творчості (Л.Батюшков, Н.Бехтерєв, П.Енгельмейєр, А.Матейко, В.Савич) можемо зробити висновок про те, що незважаючи на різноманітність уявлень, всі дослідники вважають, що ця проблема є комплексною. Художньо-творчий розвиток особистості її творча активність, потенційні можливості вважають невід'ємною частиною цілісного гармонійного розвитку людини.

Розглядаючи художньо-творчий розвиток особистості зазначимо, що перцептивні творчі особливості, такі як напружена увага, значна вразливість, сприйнятливність; інтелектуальні особливості - інтуїція, фантазія, вигадка, дар передбачення, знання, оригінальність мислення, ініціативність, упертість, висока самоорганізація, працездатність є невід'ємною складовою художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя. Людина, яка творить знаходить задоволення не стільки в досягненні поставленої мети, скільки в самому процесі, в непереборному прагненні до творчої діяльності. Я.Пономарьов вважає, що здібності, в тому числі творчі, – завжди є результатом розвитку, оскільки формуються у спілкуванні та діяльності[1:43].

Дослідження проблеми психічного розвитку особистості переконують, що вагомому значення мають природні задатки, котрі перетворюються у здібності лише в умовах активного прилучення особистості до досвіду, в тому числі й до мистецького. Л. Кекух, вказує на те, що „творчість – складне і водночас комплексне явище, зумовлене всім розмаїттям соціально-психологічних і психолого-фізіологічних передумов ... вона є умовою становлення, самопізнання і розвитку особистості” [2:54].

Майбутній учитель у процесі професійної діяльності поєднує педагогічний та художній аспекти, акумулює біоенергетичний, психоенергетичний, інтелектуально-інформаційний та соціокультурний

фактори, що органічно пов'язані з основними параметрами розвитку особистості.

Така інтеграція художньої і педагогічної діяльності вимагає від особистості майбутнього вчителя дедалі глибшої активності. Від активності у художньо-педагогічній діяльності залежить формування естетичних інтересів, що спонукають майбутнього вчителя не лише засвоювати матеріал, а й відчувати потребу у постійному бажанні поповнювати свої фахові знання для плідного їх використання. Тому, спрямованість визначає загальне домінуюче ставлення до діяльності, позитивну мотивацію, а не просто систему переконань, поглядів, інтересів, ідеалів. Інтелектуальна активність на рівні спрямованості особистості означає глибоку переконаність студента в необхідності всебічного пізнання, а її найвищий рівень носить перетворювальний характер. При цьому, у творчій діяльності перетворюється не тільки об'єкт, на який вона спрямована, але і суб'єкт діяльності. Художньо-педагогічна діяльність є синтезом знань і умінь, які належать до педагогіки, психології, філософії, історії, мистецтва, музики, вона ґрунтується на закономірностях системи наук і мистецтв і є синтетичною за своєю суттю. Майбутньому вчителю потрібно постійно переборювати монопредметний егоцентризм, специфіку свого предмета, сприяючи синтезу, інтеграції знань та умінь своїх учнів у сфері музичного, візуального та синтетичних мистецтв. Найбільш суттєві аспекти змісту і структури художньо-педагогічної діяльності розкриваються у працях вчених Е. Абдулліна, Л. Арчажнікової, Б. Бриліна, М. Букача, В. Бутенка, Л. Коваль, Г. Падалки, Л. Предтеченської, О. Рудницької, О. Щолокової та ін.

Розвиток особистості є безперервним процесом у ході якого відбуваються як прогресивні так і регресивні, інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни. Розвиток змінюється лише за напрямом, інтенсивністю, характером і якістю [3].

Важливим фактором успішного художньо-творчого розвитку особистості є знання про механізми творчої діяльності, її структуру,

використання спеціально підібраних педагогічних засобів та врахування відповідних чинників соціокультурного середовища. Однією з умов художньо-творчого розвитку особистості майбутнього вчителя є орієнтація на художньо образне сприймання і мислення, активізація емоційно-почуттєвої сфери, використання на заняттях інтегрованої схеми міжпредметних зв'язків: музики, літератури, поезії, театралізації, інсценізації, елементів гри, розвиток пошуково-орієнтовних потреб пізнання естетичних і художніх цінностей на основі запропонованих еталонів та методів, запровадження нетрадиційних художньо-виражальних засобів, мультимедійних технологій. „Ми вчимося трьома шляхами: чи шляхом досвіду і власного спостереження, - шляхом, що веде до міцних, але убогих результатів, для якого життя людське занадто коротке; чи нас вчать інші; цим шляхом ми здобуваємо менш, чим звичайно думають; чи нарешті, вчимося, підкоряючись несвідомо впливу найсильніших, вже освічених характерів. Освіта, передана цим останнім шляхом, навряд чи не найшвидшим, веде до дивних результатів” [4:12].

Обов'язковою педагогічною умовою художньо-творчого розвитку особистості є здійснення поетапного процесу у роботі над будь-яким твором мистецтва. За Я.Пономарьовим він складається із кількох фаз: перша – підготовка (особливий діяльний стан як передумова інтуїтивного досягнення нової ідеї); друга – дозрівання (несвідома робота над проблемою, інкубація спрямовуючої ідеї тощо); третя – натхнення (внаслідок несвідомої роботи у сферу свідомості надходить ідея щодо рішення, спочатку гіпотетично, як принцип, задум) і четверта фаза – розвиток ідеї, її кінцеве оформлення та перевірка [1].

Художньо-творчий розвиток особистості виступає основною складовою формування духовності, виховання поваги та любові до мистецтва, художньої світової та національної культури, можливістю повноцінного розкриття інтелектуального потенціалу та адаптації особистості до нових умов розвитку суспільства. Саме гармонійно розвинена,

творча, освічена особистість майбутнього вчителя позитивно впливає на економіку та соціальні відносини в суспільстві, на культурну, моральну, художньо-естетичну сфери. “Вона повинна бути системою, що звільняє творчу силу, але не системою накопичування й тренування механічно й аналітично набутих знань і навичок, органічно не обґрунтованих, а тому вкрай не тривких” [5:175]. Сучасна система художньо-естетичного виховання має виходити в першу чергу з безумовного визнання справжніх цінностей сьогодення і не допускати нав’язування хибних і нестійких цінностей ззовні.

Високий рівень знань та сформованість художньо-творчих умінь у поєднанні з розвинутими якостями особистості дають змогу майбутнім учителям здійснювати інтеграцію знань і уявлень як власних, так і уявлень учнів на духовно-світоглядному, естетико-мистецтвознавчому, психолого-педагогічному рівні; наблизитися до адекватного прочитання авторського задуму творів мистецтва, самостійно створювати художньо-педагогічну інтерпретацію творів мистецтва і вводити в свою практичну діяльність різні сучасні технології навчання.

Плотницкая О.В. В статье рассматриваются психолого-педагогические основы художественно-творческого развития личности и перспективные подходы к интеграции педагогической и художественной деятельности будущего учителя.

Plotnitskaya O. V. In the article considers psychology-pedagogical bases of art-creative development of personality and perspective going are examined near integration of pedagogical and artistic activity of future teacher.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пономарев Я.А. Психология творчества. – М.: Наука, 1980. – 303 с.
2. Кекух Л. В. Формування стимулів до педагогічної творчості у майбутніх учителів початкових класів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 . – К.,

2001. – 187 с.

3. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: В 2 т. / В.Г. Ананьев; Под ред. А.А Бодалева и др.— М.: Педагогика, 1980. — Т 1. — 232 с.
4. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: В 6 т. Т.5 / Сост. С.Ф.Егоров.- М.: Педагогика,1990.- 528 с.
5. Бакушинский А.В. Художественное творчество и воспитание. Опыт исследования на материале пространственных искусств. – М., 1925. – 240 с.